

spontane begreber. En bevidst og tilsigtet tilegnelse af et fremmed sprog støtter sig helt klart på et vist niveau i udviklingen af modersmålet. Barnet lærer det fremmede sprog, idet det allerede behersker et system af viden på sit modersmål, som det overfører til det andet sprogs sfære. Men også omvendt, idet tilegnelsen af det fremmede sprog baner vej for beherskelse af de højere former i modersmålet. Det tillader barnet at opfatte sit modersmål som et enkelt system blandt mange, at opfatte fænomener i modersmålet mere generelt, hvilket betyder, at det erkender sine egne taleoperationer og behersker dem. Ligesom algebra er en generalisering og følgelig bevidstgørelse af aritmetiske operationer og beherskelse af dem, således betyder udviklingen af et fremmed sprog på baggrund af modersmålet en generalisering af sproglige fænomener og bevidstgørelse af taleoperationerne, dvs. overføring af dem til et højere niveau af den bevidste og vilkårlige tale. Netop sådan skal man forstå Goethes udtalelse om, at den, der ikke kender noget fremmed sprog, heller ikke kender sit eget fuldt ud.«

(Dette sidste afsnit skyldes udgiverne af L. S. Vygotskij: *Umstvennoe razvitie detej v protsesse obutjenija* [Børns intelligensudvikling i undervisningsprocessen]).

11. Henfald af begreber ved skizofreni

Til belysning af psykologiske problemer ved skizofreni

Der kan næppe herske tvivl om, at det mest karakteristiske træk, der udmærker de forskellige psykologiske videnskabers nuværende status, er den tendens, der i den senere tid med særlig stor styrke har gjort sig gældende til at sammenholde psykologiske undersøgelser, der udføres på forskellige områder, og til at opdage generelle psykologiske lovmæssigheder, der finder deres konkrete udtryk i de mest forskelligartede former. Det gælder navnlig for psykopatologien og børnel eller den genetiske psykologi, som indtil for nylig udforskedes næsten helt uafhængigt af hinanden, idet man kun episodisk benyttede visse delresultater fra særlige undersøgelser. Imidlertid begynder overbevisningen om, at de psykologiske love er de samme, i hvilke former de end ytrer sig, at beherske forskernes tænkning stadig mere, og vi ser, at man fra begge sider gør forsøg på at realisere en virkelig sammenlignende undersøgelse af psykologiske funktioner i deres udvikling og i deres henfald og at opstille love for disse processers struktur og funktion i deres normale form hos det voksne kulturindivid. I vore eksperimentelle og kliniske undersøgelser har vi ved at følge denne retning i særdeleshed kunnet overbevise os om det frugtbare i en sådan undersøgelsesmetode. Mens man sædvanligvis kun sammenholdt resultater fra psykopatologiske og genetisk-psykologiske undersøgelser til slut ved at sammenholde de færdige undersøgelsesprodukter, har vi forsøgt at indføre den sammenlignende forskningsmetode i selve undersøgelsesforløbet. Mange gamle problemer kommer ved denne fremgangsmåde til at se anderledes ud.

Den gamle sammenligning mellem pubertetens psykologi og de særlige træk i skizofreniens psykologi er velkendt. Denne sammenligning, der ligger i selve navnet på den tidlige sinds-
svaghed eller ungdomspsykose har, som bekendt, givet anledning til vide karakterologiske paralleller mellem kønsmodningsperioden og billedet på det skizofrene åndsliv. I Tyskland er det E. Kretschmer, i USSR er det P. P. Blonskij, der holder på denne lighed, hvortil kommer, at de begge peger på, at det undertiden synes umuligt at gennemføre en klar adskillelse mellem en voldsomt forløbende kønsmodningsperiode på den ene side og en begyndende psykotisk tilstand på den anden. Under vore undersøgelser stod vi også overfor dette problem om, hvordan pubertetens og skizofreniens psykologi virkelig forholder sig til hinanden. Imidlertid fører disse undersøgelser, hvis resultater vi gerne vil fremlægge i denne artikel, og som har givet os anledning til visse teoretiske overvejelser af generel karakter om arten af det psykologiske liv ved skizofreni, til en konklusion, der er diametralt modsat den, der hævdes traditionelt.

Det kritiske punkt i vor sammenlignende analyse viste sig at være begrebsdannelsesprocessen. Ved undersøgelsen af barnets tænkning og de gradvise forandringer i denne, når barnet kommer i kønsmodningsfasen, kunne vi, i form af en generel faktisk konklusion på basis af en lang række undersøgelser, konstatere følgende forhold: Overgangen fra kompleks tænkning til tænkning i begreber er det mest karakteristiske for pubertetsalderens psykologi. Det er et træk, der ikke kun indebærer ændring i tænkningens sfære, men også i alle de øvrige intellektuelle processer, og som også karakteriserer teen-agerens personlighedsstruktur og -dynamik og hans ideologi, dvs. strukturen i hans selvbevidsthed og hans virkelighedserkendelse. Til forskel herfra fandt vi, idet vi nøje fulgte den samme eksperimentelle forskningsmetode, at det vigtigste træk i skizofreniens psykologi, er en nedbrydning af begrebsdannelsesfunktionen. Nedbrydningen af det psykologiske system, der ligger til grund for begrebstænkning, er et lige så fundamentalt træk i den skizofrenes psyke som tilblivelsen af dette system er i teen-age-alderen. Herved bliver det forståeligt, at man i begge tilfælde let kan iagttage nogle, udefra set, fælles og lignende momenter, navnlig ved overgangene af

grænsen mellem den komplekse og den begrebsmæssige tænkning.

Denne grænse overskrider de begge – både teen-ageren og den skizofrene, men de går i forskellige retninger. Derfor kan man, hvis man iagttager dem begge statisk, særlig i selve det øjeblik, grænsen overskrides eller nærmes, på helt faktisk grundlag konstatere en række momenter, der betinger ligheden imellem dem. Men hvis man ser dynamisk på disse to forhold, opdager man, at de psykologiske processer i teen-age-alderen og i skizofrenien i virkeligheden er indbyrdes modsatte processer, gående i modsat retning af hinanden og ikke forbundne med hinanden så meget ved lighed som ved modsætning. Og dette gælder ikke blot i den henseende, at vi i det ene tilfælde iagttager en proces af vækst, udvikling og opbygning, mens vi i det andet ser en splittelses-, henfalds- og destruktionsproces. Det gælder også i henseende til alle de enkelte træk, der karakteriserer disse processer og navnlig i henseende til begrebsdannelsesfunktionen. Under udforskning af denne funktion blev vi overbevist om, at pubertetens psykologi giver os en nøgle til forståelse af skizofrenien, og at skizofreniens psykologi omvendt giver os en nøgle til forståelse af pubertetens psykologi. I begge tilfælde er nøglen udforskning af begrebsdannelsesfunktionen.

I vore forsøg satte vi forsøgspersonerne i en situation, der krævede af dem, at de skulle danne nye, kunstige begreber ved hjælp af meningsløse (i begyndelsen af forsøgene) og tilfældigt valgte ord. Blandt disse begreber var der en række kunstigt valgte og indbyrdes tilfældigt forenende træk. På den måde fik forsøgspersonen til opgave at danne nye begreber, der ikke fandtes andre steder end i den kunstige verden, der skabtes på den eksperimentelle tavle. Denne metode at danne eksperimentelle begreber ved hjælp af eksperimentelle ord er ikke ny. Den har sin lange udviklingshistorie, som vi ikke vil komme nærmere ind på. Vi skal blot anføre, at den i den senere tid er blevet yderligere udarbejdet af N. Ach og hans elever. Den metodik, vi brugte i vore eksperimenter, støtter sig i denne henseende på de af Ach fremsatte generelle principper, men da den i vort tilfælde havde helt andre mål, forløb hele den eksperimentelle organisation af begrebsdannelsesprocessen væsentlig anderledes end i Ach's metode.

Med støtte i denne metodik kunne vi konstatere henfald af nye begrebers dannelsesfunktion ikke kun hos de patienter, hos hvem tankeforstyrrelser kunne iagttages uden videre, men også hos patienter, hos hvem en ødelæggelse af området for formal tænkning var vanskelig at opdage i en ikke eksperimentel situation.

Det mest interessante er ikke dette negative moment, men de positive resultater, vi fik af vor undersøgelse. Det vigtige er ikke, at den skizofrene, der sættes i denne eksperimentale situation, viser sig ude af stand til at løse den forelagte opgave. Det vigtige er, hvordan han løser den. Hvis man ser bort fra de opgivne, halvejs løste og uklare løsningsforsøg, kunne vi i alle de øvrige tilfælde, hvor der forelå klare og tydelige forsøgsresultater, konstatere en overvejende kompleks karakter i dannelsen af de helheder, som erstatter vore begreber. Vi kunne godt opregne en hel række typer på disse komplekser, men for den foreliggende rapports vedkommende er det tilstrækkeligt at pege på det fælles, som udmærker den komplekse tankeform som sådan, uden at gå ind på de mange typer af kompleksets indre struktur. Det væsentligste træk, som adskiller komplekset fra et begreb, er, at dets grundlag udgøres af forbindelser, der forener en gruppe forskellige objekter til en helhed på samme måde som i et begreb, men at denne forbindelse har en konkret, faktisk karakter til forskel fra den abstrakte og generelle karakter i de forbindelser, på grundlag af hvilke et begreb opbygges. Vi kan bedst udtrykke denne forskel mellem komplekset og begrebet ved at henvise til, at komplekset allermest minder om den sammenfatning af forskellige objekter i en gruppe, som sædvanligvis angives med et familienavn. Ligesom familienavnet er et tegn på en konkret gruppe personer, der er knyttet sammen på basis af et faktisk slægtskab, opfattes det eksperimentelle ord i vore forsøg af den skizofrene gerne som en slags lignende familienavn på en gruppe genstande, der forenes på basis af slægtskab, af faktisk nærhed eller på basis af sammenfald af enkelte konkrete træk. Hertil kommer, at ethvert element af det fremtidige kompleks kan indgå i dets bestand på basis af nærhed i en eller anden retning med et tilfældigt andet element i samme kompleks, men slet ikke med alle de øvrige elementer i komplekset som helhed.

Et typisk eksempel på et sådant kompleks ved udformning af begreber hos den skizofrene er kædekomplekset, hvor forsøgspersonen til det givne eksempel, der benævnes med et eksperimentalord, vælger en anden figur, der falder sammen med forbilledet i henseende til et eller andet træk. Den tredje figur vælges efter et nyt træk, som det har tilfælles med figur nummer 2. Den fjerde forbindes med den tredje ved endnu et nyt træk, etc. Komplekset opbygges efter en sådan nedadgående slægtslinie med forbindelse mellem de enkelte led, men uden forbindelse mellem alle elementerne i komplekset som helhed. En analog struktur har det associative kompleks, hvor forsøgspersonen til det givne forbillede, der er benævnt med et eksperimentalord, vælger en række andre former, af hvilke nogle falder sammen med forbilledet i henseende til nogle af dets træk, mens andre falder sammen med nogle andre, etc. Der fremkommer herved en samling objekter, der virkelig minder om en stor familie, hvor slægtsbånd af helt forskellig slags, af helt forskellig grad, og som desuden samler de enkelte grupper på forskellig måde, er den virkelige basis for strukturen af helheden.

Denne form for kompleks tænkning har vi haft lejlighed til at observere hos børn lige før deres kønsmodning. Til trods for al ydre og formal lighed med hensyn til enkelte træk i den komplekse tænkning i de to tilfælde, betinget af et rent negativt moment, nemlig mangelen på ægte begreber i tænkningen, kan vi alligevel med bestemthed sige, at grundtypen på denne tænkning i de to tilfælde viser sig at være helt forskellig. Den skizofrenes tænkning klarer således ikke den simple regressions. Henfaldet af begreber fører til, at komplekse forbindelser dukker op. Og lad os gentage, at mens de stabilt etablerede begreber endnu bruges helt fejlfrit i den automatiske tænkning, synes dannelsen af nye begreber allerede at ske med største besvær. Det helt omvendte er tilfældet hos børn i præpuberteten.

Vi kan udlede to meget vigtige konklusioner af dette faktum. Den første går ud på, at vi ved sammenligning med kompleks tænkning, sådan som den genetisk ytrer sig, får en reel psykologisk målestok for, et reelt kriterium til vurdering af omfanget af det henfald og den regression, der kan iagttages i den skizofrenes tænkning. Dette henfald af abstrakte begre-

ber og overgangen til konkrete og komplekse former for tænkning er også blevet iagttaget af andre forskere. Men her overtrædes imidlertid de genetiske og funktionelle målestokke og kriterier, som gør det muligt at skelne mellem den komplekse tænkning og tænkningen i begreber. Under omtale af den komplekse karakter i den skizofrenes tænkning sammenligner mange forfattere denne tænkeform med komplekse dannelser i primitive folkeslags psyke, med det normale menneskes drømme og endelig med primitive dyrs opfattelse og forestillinger, navnlig med edderkoppens, hvis forestillinger er beskrevet i et kendt arbejde. Desuden beskrives overgangen til kompleks tænkning gerne som en overgang til en rent billedmæssig tænkning. Skønt tendensen i alle disse beskrivelser er helt korrekt opfattet fra formal og ydre side, skæmmes de ikke desto mindre allesammen af en grov krænkelse af de genetisk-psykologiske målestokke. Mellem den abstrakte tænkning i begreber og edderkoppens »tænkning« er der en uendelig mængde historiske trin, der hvert for sig adskiller sig fra det foregående lige så meget som den skizofrenes komplekse tænkning adskiller sig fra det normale menneskes tænkning i begreber. Og ligesom man ikke kan anbringe drømmetænkning, det primitive menneskes tænkning og edderkoppens »tænkning« på samme genetiske niveau udelukkende i kraft af det rent negative træk, at de alle er former for ikke-begrebsmæssig tænkning, kan man heller ikke forestille sig, at den skizofrenes tænkning ved henfald af begreber straks falder ned i tusinde års bundløshed og til sin fortolkning kræver analogier med »tænkning« hos den edderkop, der ikke kan kende sit bytte, når det med eksperimentators pincet er taget ud af spindet og anbragt i dens rede.

Undersøgelser viser, at den komplekse tænkning, som vi iagttager hos de skizofrene, i begyndelsen repræsenterer det trin, der står nærmest begrebstænkningen, og som går umiddelbart forud for denne nye funktions dannelsesproces. Derfor kan og bør man analogisere de skizofrenes komplekse tænkning, for så vidt det angår funktionens formale struktur, med tænkning hos skolebørn lige før kønsmodningsfasen (dog uden at identificere dem). Undersøgelsen viser, at også den voksnes tænkning på adskillige områder i lang tid bevarer træk af kompleks tænkning. Metodisk set er konsekvensen, at

overfladiske undersøgelser af tænkningen ikke altid vil afsløre glidningen fra det ene niveau til det andet, og der kræves specielle undersøgelser til at belyse dette begyndende henfald af begreber på samme måde som kun specielle undersøgelser kan afsløre forskelle i tænkningen hos en skoleelev, en teenager og den unge.

Den anden konklusion, der kan udledes af vore forsøg, er, at destruktionen af de psykologiske systemer, der ligger til grund for begreberne, sker meget tidligt i den skizofrene proces. Vi kunne udtrykke det på en anden måde ved at sige, at ordenes betydninger hos den skizofrene meget tidligt begynder at ændres patologisk. Disse ændringer kan det undertiden være svært at iagttage umiddelbart. Man må bruge en særlig eksperimentel metode til at spore dem, men konstateres kan de.

Det var i virkeligheden en undersøgelse af et lignende fænomen i udviklingen af barnets tænkning, der førte os til forståelse af dette ved første blik paradoksale fænomen. Ved en hel række forfatteres arbejde er det blevet fastslået, at barnets tænkning følger andre love end den voksnes, og at et ords betydning for barnet og for den voksne følgelig ikke er den samme i sin psykologiske struktur. Følgende spørgsmål dukker da op af sig selv: hvordan kan en gensidig forståelse mellem barn og voksen være mulig på barnets tidligste udviklingstrin? Hvis betydningen af et bestemt ord ikke er den samme for den voksne og for det barn, han taler med, hvordan kan de så forstå hinanden?

Det spørgsmål, vi stillede før, udtrykkes her i en anden form. Vi spurgte: hvis ordenes betydninger, sådan som vore forsøg viser, meget tidligt begynder at ændre sig hos de skizofrene, så de ikke længere er de samme som disse ords almene betydninger, hvordan kan dette faktum så forblive uopdaget, og hvordan bliver da en verbal kommunikation, en indbyrdes forståelse mellem et normalt menneske og den skizofrene mulig, når parterne under anvendelse af de selvsamme ord, i tankerne ikke har de samme betydninger? Svaret på dette spørgsmål ligger i det, vi har kunnet fastslå i vore undersøgelser af barnets tænkning. Disse undersøgelser viste, at en kompleks betydning slet ikke behøver at falde sammen med betydning-begrebet, men at det også godt kan falde

PSUDOA-
BEGREBER

cliff:

Bokshy

Genstand-
med sig
relation

ap

regel

sammen med det i visse henseender og indenfor visse grænser. I dette sidste tilfælde kalder vi den komplekse betydning et pseudobegreb. Undersøgelser viser, at den slags pseudobegreber udgør den væsentlige form i barnets tænkning, at de i virkeligheden ikke er andet end komplekse betydninger, der praktisk er sammenfaldende med betydning-begreberne. Vi skal forsøge at forklare dette indviklede forhold i udviklingsforløbet af barnets tænkning ved hjælp af eksperimentelle data.

Først og fremmest bør man, lige som den moderne sprogpsykologi, skelne mellem ordets betydning og dets genstandsmæssige relation. Disse to momenter behøver ikke at falde sammen. Forskellige ord kan vise hen til den selvsamme genstand, men alligevel have forskellig betydning. Når vi siger: sejrherren fra Jena og taberen fra Waterloo, tænker vi på én og samme person. Vore ord henviser i begge tilfælde til Napoleon, men de har forskellig betydning.

Ligesom i dette lånte eksempel kan børns komplekse betydninger i deres genstandsmæssige relation falde sammen med de voksnes betydning-begreber, og ifølge undersøgelser gør de det også i de allerfleste tilfælde, men de falder ikke sammen med dem i betydningerne. Når barnet siger »hund«, »hus«, så tænker det på den samme kreds af objekter eller ting af samme slags som de voksne, men det tænker anderledes med disse ting. Det forener disse ting på en anden måde end den voksne. Generaliseringen, der ligger til grund for ordets betydning er forskellig hos børn og voksne. Sammenfaldet af den genstandsmæssige relation i børns og voksnes ord forklares, praktisk set, ud fra selve betingelserne for udviklingen af barnets tale. Barnets tale udvikles ikke frit og ikke spontant. Barnet erkender ikke selv ordene og deres betydninger. De foreligger begge for det i færdig form. Barnet »vokser ind« i sit miljøes færdige sprog. I dette sproglige miljø er ordene nøje knyttet til bestemte genstande. Hver ting har sit eget navn, og idet barnet lærer navnene på de forskellige ting, samler det dem på en for det tilgængelig måde, dvs. komplekst. Men i bestanden af dette kompleks indgår der ting, der ikke vælges frit af barnet, men som pånødes det ved de forbindelser, som er fastlagt af de voksne.

Så snart der foreligger en afvigelse fra denne regel, begyn-

afvigelse

Shico:

Faktorer 1/

der

Faktorer 2/

der barnets komplekser og de voksnes begreber at afvige fra hinanden - ikke kun i betydningerne, men også i den genstandsmæssige relation. Vore undersøgelser af det døvstumme barns tænkning viser, at dets typiske form for tænkning er den komplekse tænkning og de endnu tidligere arter af tænkning som de synkretiske former for dannelse af betydninger. Udviklingen af dets mimiske sprog sker indenfor et færdigt og obligatorisk system af fastlagte sproglige betydninger, hvorfor disse komplekser da heller ikke falder sammen med de voksnes begreber i deres genstandsmæssige relation.

En lignende tilstand har vi i tilfælde af patologisk ændring af ords betydninger hos skizofrene. Der er to faktorer, der med lige ret kan anføres til forklaring af det faktum, der interesserer os, og på det givne trin i vore undersøgelser har vi ikke noget egentligt grundlag til at afgøre spørgsmålet til fordel for den ene af disse to faktorer. Den første går ud på, at den skizofrene - når der ses bort fra nye orddannelser - i sin verbale tænkning støtter sig på det i barndommen indlærte sprog og følgelig på systemet af de fastlagte benævnelser. Hvis der sker et henfald af begrebsmæssige forbindelser hos ham, vælges de komplekse tankeformer, som træder i stedet for begreber, derfor ikke frit af den syge selv, da de jo allerede er forudbestemt af selve det faktum, at bestemte navne er knyttet til en bestemt kreds af ting.

For den skizofrene som for os andre er det kun borde, der hedder borde, men bag denne fælles benævnelse tænker han og vi forskelligt om disse for ham og os fælles genstande. For den skizofrene forenes de i et kompleks, mens benævnelsen bliver til et familienavn på dette kompleks. For os dækkes de af et generelt begreb, mens benævnelsen optræder i rollen af et tegn eller som bærer af dette begreb. Kortere sagt foreligger der for den skizofrene, som for barnet, et allerede færdigt system af ord, der på en bestemt måde er forbundet med systemet af genstande. Han vælger derfor ikke frit de komplekse forbindelser, som han skal etablere, og derfor vil hans kompleks uundgåeligt antage form af et pseudobegreb, dvs., at det vil falde sammen med begrebet indenfor grænserne for sin genstandsmæssige relation, men ikke i betydningen. Den anden faktor grunder sig på oprindelsen af begrebstænkningen. Som vi allerede har sagt, optræder den komplekse

tænkning hos skolebarnet som et stadium, der går umiddelbart forud for, og set udefra, umærkeligt går over i begrebstænkning. Følgelig går i ontogenesen og i tænkningens udviklingsforløb de komplekse forbindelser forud for begreber og udgør på en måde deres indre stratum, idet de bevares i form af et associativt underlag – for at bruge Kretschmers heldige udtryk – indenfor et nyt system af begreber.

Der er al mulig grund til at tro, at opbygningen af begreber, ligesom opbygning af alle højere psykologiske systemer, sker ved, at nye dannelser bygges ovenpå gamle, mens de gamle bevares i form af sekundære lag indeni den nye helhed. Denne lov, der som bekendt i sin almene form blev opdaget i nervesystemets strukturelle udvikling, finder åbenbart også sin faktiske bekræftelse i den strukturelle udvikling af de enkelte psykologiske funktioner – ikke kun de motoriske, men også de centrale. Noget lignende, tror vi, kan foregå i den skizofrenes tænkning. Også hos ham bevares de komplekse forbindelser som et primitivt trin i tænkningens udvikling indenfor det nye system, som et underlag for hans begreber. Når begreberne henfalder, splittes de fra den helhed, de hører til, og begynder at leve efter deres egne primitive love. Der er mange grunde til at antage, at den komplekse tænkning i denne forstand ikke er et specifikt produkt af den skizofrene proces, men kun et gennembrud af den form for tænkning, som i latent form fandtes i den syges psyke, også før sygdommen, og at den er blevet skilt fra og er begyndt at virke som en selvstændig instans ved henfaldet af de højere former for tænkning.

Til støtte for dette taler navnlig, at man ser en lignende overgang til tidligere tænkingsformer også ved andre sygdomme, ved andre forstyrrelser af begrebstænkningen, som – i parentes bemærket – udviser nogle træk af formal lighed med den skizofrene form for tænkning. Et andet bevis på, at vi her har at gøre med et skred over til et tidligere og mere primitivt trin af tænkningens udvikling, en regression som følge af et henfald og ikke noget nyt produkt af sygdomsprocessen, er en hel række indirekte data, der støtter ideen om, at den komplekse tænkning også bevares hos det normale menneske og kan dukke op og iagttages under emotionelle forstyrrelser af tænkningen, ved træthed, under indsovning, etc.

Der er derfor intet umuligt i, at den skizofrenes overgang til kompleks tænkning betyder afdækning af noget latent, men tilstedeværende lige fra begyndelsen (før sygdommen) i de udviklede former for tænkning, og at enhver af os således »i sig bærer sin skizofreni i latent form«, dvs. bevarer de tækningsmekanismer, som skiller sig fra helheden og bliver hovedpersonen i dette tænkningens drama. Derfor må tænkningens udviklingsforløb i dette tilfælde tiltrække sig opmærksomheden som den væsentligste kilde til forklaring af ejendommelighederne ved den skizofrenes komplekse tænkning. Men som allerede sagt ovenfor kan vi på indeværende tidspunkt ikke tage stilling til, hvilken af formodningerne, der er den mest sandsynlige. Vi synes, de begge er lige sandsynlige, og vi er parat til at indrømme, at de begge i et vist omfang spiller en rolle i det fænomen, vi undersøger. Men lige meget, hvordan dette problem løses ved senere undersøgelser, og hvilken af de to faktorer, der viser sig at være den sande årsag til det paradoksale fænomen, at ordenes betydninger hos den skizofrene ændres patologisk, skønt disse ændringer i lang tid forbliver skjult for iagttageren, fordi komplekser, der erstatter begreber i den skizofrenes tænkning, falder sammen med disse i deres genstandsrelation, kan man end ikke nu være i tvivl om, at disse ordbetydninger i virkeligheden er pseudobegreber, hvorved hele processen glider ned på et primitivere tækningsniveau, hvilket maskeres ved, at den skizofrene bevarer muligheden for verbal kommunikation og forståelse, selv om ordene ophører med at betyde det samme for ham som for os andre.

Men så opstår der det spørgsmål, som efter vor mening er det centrale for hele skizofreniens psykologi, hvis man betragter den ud fra det af os anviste punkt. Hvis det, som vore eksperimenter viser er sandt, hvis vi ved den skizofrene proces virkelig har at gøre med henfald af begreber, med ændring af ords betydninger, hvis denne proces i virkeligheden altid finder sted og kun er skjult for vort blik, kun er maskeret på den ovenfor omtalte måde, bør vi kunne efterspore sådanne funktionelle følger af dette faktum, følger, der kan afsløre, at denne proces virkelig finder sted og blot forløber i en for os skjult form.

Og det er ret simpelt. Hvis ordene for den skizofrene

ophører med at betyde det samme, som de betyder for os, må dette uvægerligt vise sig i deres funktion, i den måde disse ord virker på. Selv om et kompleks udefra kan have lighedstræk med et begreb, fungerer det dog efter andre love, og ligesom barnets komplekse tænkning viser sig i en række ejendommelige, karakteristiske træk, må også de funktionelle følger i den skizofrenes tænkning kunne spores, hvis vi undersøger disse kompleksers virke.

I vor forskning fulgte vi netop denne idé og fandt frem til et, efter vor mening, yderst bemærkelsesværdigt faktum, der består i, at disse kompleksers funktion virkelig giver os mulighed for at afdække tilstedeværelsen af den skjulte ændringsproces af ordenes betydninger, som vi, på basis af den første serie forsøg, formodede foregik hos den skizofrene. Blandt de mange af den slags funktionelle følger, som vi i vore forsøg underkastede en eksperimentel analyse, vil vi kun standse ved en enkelt – ved færdigheden i at bruge visse ord-begreber metaforisk, ved færdigheden i at forstå og bruge ord i overført betydning.

Første gang støder vi på dette fænomen ved undersøgelse af tænkning hos patienter, der led af amnestisk afasi. I disse tilfælde, hvor en forstyrrelse af den kategoriale tænkning eller tænkning i begreber (Gelb og Goldstein) er det mest fremtrædende symptom, kunne vi konstatere en alvorlig forstyrrelse af forståelsen og anvendelsen af ord i overført betydning. Vore patienter synes ikke at kunne forstå de simpleste ord i overført betydning. En test, der er foreslået af Piaget og udarbejdet af A. N. Leontjev, hvor patienter til et givet ordsprog skal vælge en sætning, der udtrykker samme tanke i en anden verbal form, viser sig at være uløselig for de fleste af dem.

Med stor forbavselse kunne vi konstatere det samme, men i en helt anden form, hos skizofrene, hvis tale var fuldt bevaret, og hos hvem der overhovedet ikke var ydre iagttagelige tegn på henfald af begreber. Senere læste vi i K. Schneiders og andre forfatteres arbejder om en række analoge tilfælde, der vidnede om, at forstyrrelse af den metaforiske tænkning og forståelse af ord i overført betydning iagttages som et hyppigt symptom ved skizofrene forstyrrelser af tænkningen. Men det mest interessante er, at vi også kunne konstatere dette fænomen på et tidspunkt, da det ved direkte iagttagelse og ved

simple kliniske prøver ikke var muligt at konstatere andre forstyrrelser i tænkningen. Og disse vanskeligheder trådte særlig tydeligt frem, når der opereredes med et kunstigt dannet eksperimentelt ord eller begreb. Mens det for den normale tænkning ikke er særlig vanskeligt at anvende et nydannet eksperimentelt begreb i overført betydning, at forstå det som metafor, befinder den skizofrene sig i største vanskeligheder overfor en sådan opgave, skønt hans sædvanlige tænkning for så vidt angår ordsprog og figurlige udtryk, kendt fra barndommen, viser sig at være fuldt ud bevaret. Det skal også bemærkes, at der her også viste sig at være en meget betydelig forskel mellem den billed-symboliske tænkning, sådan som den forekommer i drømme, og den metaforisk-symboliske, der sker på basis af begreber. Identifikationen af disse to, som man ofte gør på basis af intellektualistisk tolkning af drømmesymbolikken, har efter vor mening ikke noget psykologisk grundlag. Lad os afslutte spørgsmålet om funktionelle, indirekte opsporinger af forstyrrelse af ords betydninger hos skizofrene med at anføre følgende forhold. Vort forsøg sluttede ikke på det tidspunkt, da det eksperimentelle begreb var dannet. Vi studerede endvidere dette nye begrebs funktionelle manifestation, vi indføjede det i en associativ række og fulgte dets associative virkning. Vi fik forsøgspersonerne til at komme med vurderinger, hvor både gamle begreber og de nydannede indgik. Vi stimulerede forsøgspersonerne til at udvide de nydannede begrebs omfang og til at overføre dem fra kredsen af de eksperimentelle objekter til en kreds af andre genstande. Vi søgte med andre ord, så fuldstændigt som muligt, at følge de nydannede »homunculus-begreber«s videre liv, udvikling og funktion i vore forsøgspersoners tanke-system. På den måde fik vi et billede, der var rigt på funktionelle tilkendegivelser af det basale faktum, vi har omtalt ovenfor.

Hele dette billede af de komplekse betydningers videre udvikling og funktion demaskerer definitivt den skjulte og uagttagelige henfaldsproces af begreber og viser, at pseudo-begrebet, der træder i stedet for det ægte begreb, lever, skønt det er dækket af en maske, bagved denne maske, at det udvikler sig og manifesterer sig på en helt anden måde end det ægte begreb. »På deres gerninger skulle I kende dem« – denne

ulve
i
jære-
kløder

Den
affek-
tive
reak-
tion:

Opfat-
telse
og
jans-
dise:

sentens kan fuldtud anvendes på de pseudobegreber, der har vor interesse. Det er virkelig ulve i fårekløder: komplekser i begrebers antræk. Den, der prøver at udforske dem i deres virke, i deres aktivitet, vil opdage, hvor hurtigt de ødelægger og tilintetgør de komplicerede systemer, hvis grundlag er den højeste form for tænkning - tænkning i begreber. Men for at afsløre dette må vi gå fra de nære og umiddelbare følger af denne basale ødelæggelse af begrebsdannelsesfunktionen, bort fra de følger, vi iagttager i tankesfæren og gå over til fjernere følger, der findes i andre psykologiske funktioners områder. Som eksempler på disse fjernere følger af ødelæggelsen af begrebsdannelsesfunktionen skal vi kun anføre nogle forsøg over de skizofrenes opfattelse og forsøg over den affektive reaktion.

Undersøgelse af skizofrenes opfattelse viste, at en genstand meget let taber sin genstandsmæssige form for ham, og at en kunstig ophobning af genstande eller andre ændringer af de sædvanlige betingelser for opfattelsen (ændring af belysning, genstande i uvante farver) ofte er tilstrækkeligt til, at den skizofrenes opfattelse kommer til at ligne vor egen opfattelse af de kendte Rorschachkort. Vi kan ikke beskrive den ændring i genstandsopfattelsen, vi iagttog i vore forsøg på anden måde end ved at sammenligne den med den af enhver psykopatolog velkendte adfærd hos mennesker, der kigger på de meningsløse, farvede klatter. På samme måde viser ethvert indtryk af genstande ved mindste ændring af de sædvanlige betingelser en tendens til hos den skizofrene at blive til en sådan meningsløs klat og dermed udgangspunkt for alle mulige tolkninger, der ganske ligner vore tolkninger af Rorschachs klatter. Nøglen til forståelse af dette fænomen får vi igen fra den genetiske psykologi, der viser, at udvikling af opfattelsen og navnlig dens afsluttende fase, der består i overgang til den kategoriale opfattelse, sker i kraft af en kompliceret kombination af opfattelse og forståelse, i kraft af udformning af et nyt system for visuel tænkning, indenfor hvilket opfattelsen kun er et underordnet og uselvstændigt moment.

Det er derfor, det er så svært hos os alle at fremkalde den rene opfattelse. Det er derfor, en genstand for hver af os ikke kan tjene som en Rorschachtest, som anledning til forskellige tolkninger, til apperception af den i forskellige planer. Opfat-

indtagelse

Opfat-
telse:

Emo
Q₄:

telse af en genstand er en del af den visuelle tænkingsproces. Opfattelsen er underlagt forståelsen, og de følges ad. Det er derfor, enhver opfattelse for os er en forstået opfattelse. Dette gælder ikke i den komplekse tænkings sfære. Ved henfald af begreber, ved overgang til et primitivere tænkingsniveau ændres også på en afgørende måde den andel, opfattelsen og forståelsen har i helhedssystemet, og de ændringer i opfattelsen, som vi omtalte ovenfor som karakteristiske træk i den skizofrenes opfattelse, indfinder sig derfor let.

Noget lignende iagttager vi ved eksperimentelle undersøgelser af skizofrenes affektive reaktioner. Også her ser vi, at det i og for sig ikke er emotionel afstumpethed, ikke bortfald af emotionelle reaktioners righoldige skala, men at det er emotionernes adskillelse fra de begreber, de plejer at virke sammen med, der udgør det træk, som karakteriserer de skizofrenes emotionelle reaktioner. Vi behøver ikke at gå nærmere ind på denne konklusion fra vore undersøgelser, fordi den i det væsentlige bekræfter det, der allerede er kendt fra kliniske iagttagelser, og som af mange forfattere ganske rigtigt betegnes som henfald af højere rangerende følelser ved bevarelse af basale emotionelle reaktioner. Det nye for os er kun disse emotionelle forstyrrelsers sammenhæng med den basale forstyrrelse af begrebsdannelsesfunktionen.

Ligesom forstyrrelse i tankesfæren kan forstyrrelser i sfæren for opfattelse, emotioner og andre højere psykologiske funktioner, efter vor mening - i hvert fald som en foreløbig hypotese - sættes i direkte, kausal og strukturel forbindelse med forstyrrelsen af begrebsdannelsesfunktionen. Grundlaget for denne hypotese er igen ontogenesen. Ved at undersøge, hvad det er, der ændres i alle de højere psykologiske funktioner, i alle de højere former af teen-agerens aktivitet i forbindelse med opståen af begrebsdannelsesfunktionen, ser vi en direkte genetisk og funktionel forbindelse mellem opståen af denne funktion på den ene side og udformning af alle de øvrige funktioner, idet de løftes op på et højere niveau - på den anden.

Undersøgelser viser, at udviklingen af de højere psykologiske funktioner ikke så meget består i en ændringsproces af deres intrafunktion som i en ændring af de interfunktionelle forbindelser og relationer, som bestemmer den enkelte funk-

tions plads og betydning i det samlede personlighedssystem. I pubertetsfasen sker der en sådan radikal omgruppering af enkelte funktioner, en radikal rekonstruktion af interfunktionelle forbindelser og relationer, som fører til opståen af nye psykologiske systemer, der udgør specifikke nydannelser, enheder af højere orden eller systemfunktioner. Henfald af disse psykologiske systemer, sønderdeling af disse systemfunktioner er, hvad vi iagttager ved skizofreni i forbindelse med forstyrrelsen af begrebsdannelsen. Men undersøgelserne fører os til videregående konklusioner. Vor hypotese, der som tidligere sagt, bygger på eksperimentel forskning af de genetiske forbindelser og afhængigheder mellem på den ene side begrebsdannelsesfunktionen – og ændringer i teen-agerens personlighed som sådan på den anden side, fører os endnu videre. Vi kan i forløbet af teen-agerens personlighedsudvikling iagttage, hvordan begrebsdannelsesfunktionen fører til en trede ændringszone, hvis man betragter de umiddelbare følger i tænkningssfæren som den første zone og de sekundære ændringer i de øvrige psykologiske funktioners sfære som den anden. Denne tredje zone af ændringer, der er forbundet med opståen af begrebsdannelsesfunktionen, er teen-agerens personlighed og ideologi, dvs. dynamikken og strukturen i hans selverkendelse på den ene side og dynamikken og strukturen i hans erkendelse af virkeligheden på den anden.

- 1/
- 2/
- 3/

Udformning af personlighed og ideologi er, ifølge vore iagttagelser af pubertetsfasens psykologi, et mere indirekte og højere resultat af teen-agerens overgang til begrebstænkning. Når vi iagttager det henfald af virkelighedserkendelse og af personlighedens selverkendelse, der er hovedtrækket i den skizofrenes psykologi, kan vi ikke se bort fra formodningen om, at også disse ændringer i virkeligheden kun er den tredje zone, der funktionelt er forbundet med centret – med henfaldet af begrebsdannelsesfunktionen.

Erkendelse af den ydre virkelighed og personlighedens selverkendelse er faktisk repræsenteret i begrebssystemet. Vi ved, at de begge (både selverkendelsen og erkendelsen af virkeligheden) i barndommen er væsentligt forskellige fra de samme processers tilstand i den modne alder. Vi ved endvidere, hvordan erkendelse af virkeligheden og selverkendelsen ændres i drømme. Og det forekommer os helt naturligt – på

basis af data fra det genetiske eksperiment – at antage, at ændring af personligheds- og virkelighedserkendelsen ved skizofreni er en umiddelbart følge af tænkningens glidning fra begrebsniveauet til kompleksniveauet. Men vi skal gentage, at det kun er en hypotese, som er fristende allerede, fordi den ikke blot fuldtud bekræftes af udviklingsforløbet af de systemer, hvis henfald vi iagttager ved skizofreni, men fordi den giver os løfter om mulighed for at sammenfatte hele billedet til en helhed, til at forstå den indre afhængighed af alle eventuelle forstyrrelser i psyken ved skizofreni, til at udlede dem af en fælles kerne og forstå den skizofrene splittelse i lyset af den psykologiske personlighedsudviklings forløb.

Personlig
hæden

Til slut ville vi gerne opholde os ganske kort ved en af de alvorligste misforståelser, der gerne opstår, når der fremsættes psykologiske teorier om skizofreni. Idet vi peger på begrebsdannelsesfunktionen som kernen i alle skizofrene forstyrrelser, forestiller vi os den som det psykologiske centrum for hele henfaldsbilledet, for hele opsplittelsesdramaet, men ikke som den primære faktor, ikke som den egentlige årsag til den skizofrene psykose som sådan. Forstyrrelse af begrebsdannelsesfunktionen er, ifølge vort synspunkt, det første resultat af den skizofrene proces, men ikke dens forudsætning.

Årsag?

Vi er slet ikke enige med dem, som betragter skizofrenien som en psykogen sygdom. Uanset hvordan de sande organiske årsager til denne psykose end er, har psykologien ret til at udforske personlighedshenfaldsfænomenet ud fra et psykologisk synspunkt, da dette henfald følger psykologiske love, selv om det første skub, den første årsag til dette henfald ikke er af psykologisk art. I rækken af fysiologiske og kliniske iagttagelser af skizofrenien finder vi desuden en udmærket bro, der logisk kan føre os fra vor psykologiske hypotese til en organisk karakteristik af skizofreni, og som tillader os at korrelere det psykologiske henfald med data fra fysiologien og klinikken. Vi tænker her navnlig på visse kliniske iagttagelser af skizofrenien, som tillader forskeren at konkludere, at grundlaget for den skizofrene adspaltelse er tab af psykisk aktivitet. Jung er vistnok en af de første, som har draget en vidtgående analogi mellem drøm og skizofreni. Han formulerede sin grundtanke ved at udtale, at hvis et menneske, der lå og drømte, kunne gå og tale, ville han ikke på noget punkt afvige fra en patient, der

Q

→ NIX → udviklingen af personligheden som ambivalensforhold

lider af skizofreni. K. Schneider bygger hele sit store arbejde om skizofreniens psykologi på en grundlæggende analogi mellem tilstanden hos det trætte menneske, der er ved at falde i søvn og den skizofrenes tænkning og adfærd. Astheni som et konstitutionelt særtræk, der står i forbindelse med skizofreni, understreges af alle forfattere. Vi kan ikke tro, at alle disse forskelligartede kliniske iagttagelser, ikke i deres grundlag skulle have et eller andet gran af sandhed. Idet vi afviser en direkte analogi mellem skizofreni og drøm, må vi ikke desto mindre indrømme eksistensen af nogle træk, der nærmer den ene tilstand til den anden. Den skizofrenes autisme, indadvendthed og usociale adfærd er de mest påfaldende personlighedstræk hos de syge, der interesserer os, og de kan på en eller anden fjern måde være forbundet med eller ligefrem være biologisk udsprunget af tilstanden i den skizofrenes nervesystem. Dette tab af kontakten med den ydre verden optræder i vore øjne i et nyt biologisk lys. Vi iagttager ikke et produkt af en egentlig skizofren proces, men en forsvarsfunktion fra en organisme, der reagerer på nervesystemets svaghed ved at oparbejde en indre hæmning. Hvis dette er tilfældet (og der foreligger visse biologiske data, der taler for, at det er det), så står vi overfor en vigtig konklusion, der umiddelbart angår den hypotese, vi har fremsat.

Som undersøgelser viser, har alle de højere psykologiske funktioner (navnlig den verbale tænkning i begreber) i ontogenesen en social oprindelse. De opstår som sociale former for samarbejde, overført til sfæren for personlige adfærdsmidler. For drømmetilstanden er det karakteristisk, at ophør af kontakten med den ydre verden samtidig indebærer ophør af den særlige kontakt med sig selv, som ligger til grund for personlighedens normale funktion. Dette synes da også at være den nærmeste årsag til forstyrrelse af begrebstænkningen, mens alle de øvrige symptomer på skizofreni adskilles med en vis sandsynlighed, som vi har prøvet at vise ovenfor, kan udledes af denne basale forstyrrelse. De givne eksperimentelle undersøgelser taler, set udfra genetisk psykologi, i hvert fald til fordel for godkendelse af denne hypotese.

Kilder

1. A. N. Leontjev og A. R. Luria: »Hvordan L. S. Vygotskijs psykologiske ideer blev til«, *Voprosy Psikhologii*, Nr. 6, 1976.
2. A. R. Luria: »L. S. Vygotskij og spørgsmålet om lokalisation af funktioner«, *Voprosy Psikhologii*, Nr. 6, 1966.
3. »Spørgsmålet om den aldersmæssige periodeopdeling af barnets udvikling«, *Voprosy Psikhologii*, Nr. 2, 1972.
4. »Legen og dens rolle i barnets psykologiske udvikling«, (Stenogram af forelæsning). Offentliggjort i *Voprosy Psikhologii*, Nr. 6, 1966.
5. R. E. Levina: »L. S. Vygotskijs ideer om barnets planlæggende tale«, *Voprosy Psikhologii*, Nr. 4, 1968.
6. »Undervisning og udvikling i førskolealderen« (Stenogram af forelæsning holdt 1933-34). Offentliggjort i L. S. Vygotskij: *Umstvennoe razvitie detej v protsesse obutjenija*, Moskva-Leningrad 1935.
7. »Spørgsmålet om undervisning og den intellektuelle udvikling i skolealderen«. Offentliggjort i L. S. Vygotskij: *Umstvennoe razvitie detej v protsesse obutjenija*.
8. »Udviklingen af dagligdags og videnskabelige begreber i skolealderen« (Stenogram af foredrag holdt ved et møde i Det videnskabelig-metodiske Sovjet ved Leningrads pædagogiske Institut den 20. maj 1933). Offentliggjort i L. S. Vygotskij: *Umstvennoe razvitie detej v protsesse obutjenija*.
9. »Skriftsprogets forhistorie« (Afsnit i manuskript »Forløbet af den kulturelle udvikling hos normale og ikke-normale børn« 1928-29). Offentliggjort i L. S. Vygotskij: *Umstvennoe razvitie detej v protsesse obutjenija*.
10. »Om flersprogethed i barnealderen« (Artikel fra 1928-29). Offentliggjort i L. S. Vygotskij: *Umstvennoe razvitie detej v protsesse obutjenija*.
11. »Henfald af begreber ved skizofreni«. Fra L. S. Vygotskij's bog: *Izbr. psikhologicheskie issledovaniia*, Moskva 1956.

HEMFALD AF BEGREBER VED SKIZOFRENE, VYGOTSKY 1925

Regler for udførelse:

- præsentation i/d. skizofreni;
- skizofreni i/d. præsentation;
- og næsten en udførelse af begrebsdannelseprocessen

vedlydningen af det psykologiske system, der ligger til grund for begrebsdannelse, viser sig tydeligst i den skizofrene psykose som et udtryk for at dette system er i forvarende.

~ forståeligt at man kan føle sig på højeste punkt: Besser overstrøede grevnen mellem hampeles tænksomhed og tanke i begreber, men i mere direkte retning. Faktisk er primært ved modretning.

Begrebsdannelse + processer

- tanke i begreber

- en splittelse, henfalds- og destruktionssproces.

En proces af: udvikling, ved at opbygning

Pseudobegreb:
sammenfald af hampeles betydning med betydning-begreb.

- andring i:
- sammenfald / intellektuelle processer
 - personlighedsstruktur- og dynamik
 - ideologien, der strukturerer i selvsammenfaldet af midelværdi- og ordforhold

Q: en vedlydning af begrebsdannelseprocessen, det vigtigste træk i skizofreniens psykologi. Det associative hampeles: bliver ikke simpel erfaring

- andenes betydning ændres meget hurtigt. Og med: forståeligt for dem og vane: => hvordan kan de mødes sammen? af vane og skizofrene.
- ||| - betydning hampeles ~~struktur~~ -ning betyder ikke faktisk sammen med betydning-begreb

Pulveret: Kompleks tanke

- sammenfald af henkædet algeiter; familiensansvar.
- Bevarende vil fra støjshale, af faktisk værdi eller på basis af sammenfald af enkelte hampeles træk. + vidgør pga. værdi med tilfældig andre elementer: samme hampeles, men ej alle øvrige elementer: hampeles

- heede hampeles 5.207

Det associative hampeles: nye begreber hos dem med lettest